

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Pasen 2008

Wijden

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
12e jaargang nr. 2, Pasen 2008

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
Springen 1
Thema: Wijden 2
Serie: Het bewegen begin 13
De zeven 'Ik Ben'-woorden 18
Bestuur en instellingen 20
Berichten uit de gemeenten 24
Allerlei 27
Boeken 30
Internationaal 33
Aankondigingen 37
Gestorvenen 39

Redactie

Nelle Amons, Bastiaan Baan,
Jolanda van Dam,
Marianne de Nooij

Redactie-adres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Putterweg 64 3851, GE Ermelo
tel. 0341-550606
e-mail: inbeweging@unica4.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 0318-416079
e-mail: josvandamme@chello.nl

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata:

Pinksternummer 10 april 2008
Michaëlnummer 10 juni 2008
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@unica4.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te
plaatsen.

*Illustratie omslag: 'Jacob zegent de zonen
van Jozef', Rembrandt (1656),
Staatliche Kunstsammlungen Kassel*

De Christengemeenschap
in Nederland en België
Adressen (geen postadres)
en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=Zondagsdienst voor de
kinderen, Info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 072-5613144,
bgg 0229-242121, M zo 10, di 9, do 10, za 8
(info), K zo 9 (info)
Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 020-6420769,
bgg 6628346, M zo 10, di 7, do 9, za 9, K zo 9.30
(info)
Antwerpen, H. Consciencelaan 107, Mortsel,
03-8305860, M zo 10, wo 7, vr 9.30,
K zo 9.15 (info)
Arnhem, Brugstraat 5, 026-3708049,
bgg 06-20018689, M zo 10 (info), do 9.30 (info),
K zo 9.30 (info)
Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 070-3634898
M zo 10.15, wo 10 (info), do 8 (info),
vr 10.30 (info), K zo 9.30
Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 0343-517469
M zo 10.30 (info), do 9.30 (info), K zo 10 (info)
Eindhoven, Dorpstr 122, Veldhoven, 040-2221009,
bgg 2451134, M zo 10.45 (info), wo 9.30, vr. 9.30
(info) K zo 10 (info)
Het Gooi, Veldweg 1, Bussum, 035-5417957,
bgg 6563160, M zo 10, do 10 (info), K zo 9.30
(info)
Groningen, Lauwersstraat 3, 0592-347059, bgg 050-
3096437, M zo 10.30 (info), do 10 (info), K zo 10
(info)
Leeuwarden, Droevendal 9, 058-2151708,
bgg 2893558, M zo 10.15 (info), do 9.15 (info),
K zo 9.45 (info)
Leiden, Vestestraat 39-49, 071-5121459,
bgg 06-11302133, M zo 10.30 (info), za 10.30
(info), K zo 10 (info)
Meppel, Catharinastraat 44, 0522-259020,
bgg 050-3096437, M zo 10.15 (info), K zo 9.45
(info)
Middelburg, Lange Noordstr. 62, 0118-615459,
bgg 583352, M zo 10 (info) K zo 9.15 (info)
Rotterdam, Lumeyst. 33, 010-4662586,
bgg 4862586 M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30,
vr 7.30, K zo 10
West-Brabant, Minckelersstraat 27, Breda,
076-5422983, bgg 5021945, M za 9.30 (info)
Zeist, van Tetslaan 4, 030-6913868, bgg 6921173
M zo 10.30, di 8, wo 9, vr 10 (info), za 9, K zo 9.30
Zutphen, Badhuisweg 27, 0575-352403,
bgg 06-40717174. M zo 10.30 (info), do 9.15
(info), za 10 (info), K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506
Groot Hertoginnelaan 4, 2517 EG Den Haag
E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl
Website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

Het christendom is een godsdienst die het hemelse met het aardse verbindt, met de menswording van Christus als groot beginakkoord. Het christelijke religieuze leven is dan ook sterk verbonden met aardse substanties en voorwerpen, die daartoe vaak 'gewijd' zijn. Het thema van het voor u liggende Paasnummer staat geheel in het teken van dit proces van wijden.

In de serie 'Het bewogen begin' vindt u een portret van de eerste aartsbewindsdrager van de Christengemeenschap, Friedrich Rittelmeyer, die 70 jaar geleden op 23 maart door de poort van de dood ging. In haar bijdrage over de 'Ik-ben woorden' gaat Myriam Driesens in op de zeven kernwoorden van het Johannes-evangelie.

En voorts treft u, naast de boekbesprekingen, weer de gebruikelijke berichtgeving aan vanuit de diverse organen, de gemeenten en wat er zoal buiten de Vlaams/Nederlandse grenzen omgaat in de Christengemeenschap, variërend van Namibische ossen tot een Italiaanse balletzaal.

Marianne de Nooij

Springen

In zijn fascinerende boek Werk van het hart (Zeist, 2007) beschrijft Jelle van der Meulen het fenomeen van de afgrond: 'Iets wezenlijks, meen ik nu, dat tussen mensen kan gebeuren, is dat zij samen op de afgrond stuiten en ertoe besluiten te zien wat zich daar eigenlijk bevindt. Dan gebeurt er iets.'

Elk jaar, wanneer de Stille Week begint, heb ik het gevoel dat ik een afgrond nader. Ik weet niet waar hij is, of hoe hij er uit ziet. Mijn stille stem van binnen vertelt me, dat ik elke dag dichterbij kom en dat ik onherroepelijk voor een keuze zal komen te staan. De ene keuze is: de afgrond inspringen, waarschijnlijk sterven. En dan? Verrijzen? Weet ik het zo zeker? De andere keuze, niet echt springen dus, stelt me in staat, me een beetje onschuldig te ontwikkelen en bijna zo door te blijven leven als voorheen.

Er is niemand die me over de rand duwt, niemand die me er in trekt. Maar er is een die voorgegaan is en voortdurend voorgaat. Paulus schrijft in zijn brief aan de Filippenzen (2, 6-7) over deze voorganger: 'Hij die de goddelijke gestalte bezat, begeerde toch de godgelijkelijkheid niet als eigendom, maar deed daarvan afstand door knechtsgestalte aan te nemen en de mensen gelijk te worden.' Springen we Hem achterna?

Craig Wiggins

In het eerste artikel van het themagedeelte gaat Harry Buisman in op wat wijden nu eigenlijk is en werkt dit aan de hand van enkele voorbeelden uit. De doopsubstanties water, zout en as worden niet van te voren apart gewijd. Wilma Bos beschrijft hoe het wijdingsproces van deze substanties dan wel verloopt. Ignaz Stegeman ontvouwt zijn gedachten met betrekking tot het wijden van een altaarbeeltenis. En tot slot spant Ernst Terpstra de boog van de allereerste 'kerkwijding' in het Oude Testament, via de in het christendom ontwikkelde gebruiken voor het wijden van ruimtes, naar het ritueel voor kerkwijding, zoals we dat in de Christengemeenschap kennen.

Wat is wijden?

door Harry Buisman (geestelijke gemeente Den Haag)

Het woord wijden hangt samen met het Gotische woord *weihs*, dat 'heilig' betekent. *Weihs* is van dezelfde stam als *weeg* (wand), waarbij gedacht moet worden aan het heilige gebied van de eredienst, afgesloten voor het gewone volk. In Byzantijnse kerken vinden we deze wand nog terug in de vorm van de iconostase, de wand van beelden die de altaarruimte scheidt van het schip van de kerk. Achter de iconostase – onzichtbaar en vaak ook geheel of gedeeltelijk onhoorbaar voor het volk – speelt zich in de Byzantijnse ritus het eigenlijke mysterie van de heilige handeling af. Een stuk mysterietraditie is hier nog bewaard gebleven; in de oudheid voltrokken de mysteriën zich immers in het verborgene, onzichtbaar voor nieuwsgierige blikken. Op mysterieverraad stond de doodstraf en wie onvoorbereid iets van de mysteriën leerde kennen, kon onherstelbaar in zijn ontwikkeling geschaad worden.

Verbinden en afzonderen

De betekenis van *weihs* (heilig) en *weeg* (wand) kan ons verder leiden naar een antwoord op de vraag, wat wijden nu eigenlijk is. Je zou kunnen zeggen dat wijden enerzijds betekent: in verbinding brengen met het heilige en anderzijds afzonderen van het

aardse. Beide betekenissen roepen nieuwe vragen op. In verbinding brengen met het heilige veronderstelt dat er iets hogers is dan het puur aardse. Je kunt in dit verband dit hogere benoemen als het goddelijke, het hemelse of het geestelijke. Hierbij is het individueel zeer verschillend hoe concreet men zich dit hogere kan voorstellen. Dat kan variëren van het totaal ontkennen van het bestaan van iets hogers, via het vage 'er moet wel iets hogers zijn' (ietsisme), tot het hebben van duidelijke voorstellingen van het geestelijke.

Het afzonderen (van het aardse) roept ook vragen op: hoe ver gaat dit, bestaat niet het gevaar dat we hierdoor in onze tijd een nieuw soort kloostermuren oprichten? Je zou dit afzonderen zelfs in verband kunnen brengen met in onze tijd gevoelige termen als sektarisch of elitair. Toch kennen we in het dagelijks leven ook wel overgangen naar dit afzonderen. Niet alle kleding wordt bij alle gelegenheden gedragen, bijvoorbeeld een uniform of een avondjurk. We drinken niet elke dag champagne, maar alleen bij bijzondere gebeurtenissen. Dit afzonderen gaat in het religieuze leven verder: een eenmaal gewijde kelk kan daarna niet meer voor profane doeleinden worden gebruikt; versleten gewijde gewaden moeten ver-

brand worden; bij het verlaten van een gewijde kerk of kapel moet tenminste de wand achter het altaar worden afgekrabd. Uit deze voorbeelden blijkt wel dat wijden iets concreets is. Dit concrete zal men in het algemeen eerst leren aanvoelen, voordat men er ook duidelijke waarnemingen en voorstellingen bij krijgt.

De mensen-wijdings-dienst

De eredienst in de Christengemeenschap heet niet voor niets mensenwijdingsdienst. In de mensenwijdingsdienst worden mensen gewijd, dat wil zeggen door de dienst in verbinding gebracht met het hogere, het heilige. Uit dit centrale voorbeeld blijkt wel, dat het eerder genoemde afzonderen van het aardse niet absoluut is. Maar toch: men zondert zich voor de tijd van de dienst in een gewijde ruimte af van de wereld.

Heel mooi is ook om te bedenken dat, door

het voltrekken van de mensenwijdingsdienst, alles wat met de dienst te maken heeft weer in verbinding gebracht wordt met een wijdingsstroom, ook de al gewijde gewaden en voorwerpen zoals het altaar, de kelk, de beeltenis, de kandelaars, het wierookvat. Het eenmaal gewijde wordt door het 'gebruik' als het ware opnieuw gewijd, ook de mensen en de ruimte. Of omgekeerd: gewijde voorwerpen, gewaden (en mensen!) verliezen langzaam maar zeker weer de kracht van de wijding als ze niet meer voor de cultus gebruikt worden. Dit wordt begrijpelijk wanneer we bedenken, dat met het wijden bepaalde krachten, concreter: bepaalde wezens samenhangen. Ook dit kennen we wel uit een meer dagelijkse sfeer: een muziekinstrument, dat langere tijd niet bespeeld is, moet eerst weer worden ingespeeld voordat het opnieuw gaat klinken als voorheen.

Iconostase van de Servisch Ortodoxe kerk in Brazilië

Wat wordt gewijd?

Afgezien van de sacramenten, waarbij mensen gewijd worden, wordt in de Christengemeenschap het volgende gewijd:

- het altaar en wat bij het altaar behoort: de beeltenis, de zeven kandelaars, de kelk met de pateen, het rituaalboek, het wierookvat, de witte kleden, de gekleurde antependia en de kelkdoekjes,
- voor de priester: de zwarte talar, de witte alba, stola en gordel, de kraag van de (hoofd-, aarts-)bewindsdrager, de casula en de mantel,
- substanties: olie, water en as,
- de kerkruimte.

Bij deze wijdingen spelen de woorden die gesproken worden de belangrijkste rol. Bij het wijden van olie, water en as wordt ook wierook gebruikt en bij de kerkwijding behalve wierook ook gewijd water.

Olie, water en as

De wijding van substanties zal nu wat nader worden bekeken. Gewijde olie wordt gebruikt bij de priesterwijding en de sterfenswijding; gewijd water, behalve bij de kerkwijding, ook bij de dienst voorafgaand aan een crematie of begrafenissen, tevens bij de dienst voorafgaand aan de crematie of begrafenissen van een kind; gewijde as alleen bij de laatstgenoemde dienst. De substanties die gebruikt worden bij de doop (water, zout en as) en bij het voltrekken van de mensenwijdingsdienst (brood, wijn en water) worden niet vooraf gewijd, maar ontvangen hun wijding tijdens het voltrekken van deze sacramenten.

Vanuit het huidige natuurwetenschappelijke wereldbeeld is het moeilijk te begrijpen, wat er nu eigenlijk gebeurt als je substanties wijdt. Maar dat woorden geestkracht bezitten, kan iedereen dagelijks ervaren. Het juiste woord op het juiste moment op de juiste manier gesproken kan in een ander mens, soms zelfs levenslang, verder werken tot in de lichamelijke constitutie van die mens toe. Zo kunnen we ons indenken: wanneer de

juiste woorden op het juiste moment en op de juiste manier worden gesproken, dan deelt de geestkracht van deze woorden zich mee aan de substanties die gewijd worden. In de ruimtelijke-tijdelijke wereld wordt de geestkracht van het woord zichtbaar, wanneer dit gesproken wordt in ijle substanties – in een vlam of in wierook of zelfs in water – maar deze geestkracht werkt door tot in de vaste substanties.

Bij de wijding van olie, water en as worden de wijdingswoorden uitgesproken in de opstijgende wierook. Dit ijlere element vormt als het ware een brug naar de dichtere substanties. De woorden zelf brengen tot uitdrukking, dat de substanties weer verbonden worden met de kracht of toestand, waarmee zij ooit (in de aanvang) verbonden waren. Bij de olie is dit de kracht die tot liefde geneigd maakt, bij het water de kracht van de eeuwige vernieuwing en bij de as de chaos, waaruit nieuw zijn tot leven geroepen wordt.

De priesterwijding

Tot slot nog een paar woorden over de priesterwijding. Het ritueel van de priesterwijding is helemaal ingevlochten in het voltrekken van de mensenwijdingsdienst. Er vindt dus sowieso een dienst plaats waarin mensen worden gewijd. In deze dienst zijn de verschillende stadia van de priesterwijding ingevoegd. Je zou deze stadia kunnen noemen:

- het gaan over de drempel,
- het omleggen van de (gewijde) stola met aansluitend de eerste verkondiging van het evangelie door de kandidaat,
- de zalving met (gewijde) olie en het omleggen van de (gewijde) casula, het teken dat de kandidaat nu zelf in staat is om, dankzij de ontvangen priesterwijding, de mensenwijdingsdienst en de andere sacramenten te voltrekken,
- de uitzending naar de gemeente(n).

Je kunt zeggen, dat de gewijde olie de priester tot liefde geneigd maakt, dat wil zeggen:

hij of zij ontwikkelt zoveel liefde tot Christus dat hij/zij voortaan de sacramenten in dienst van Christus wil voltrekken. Je zou dit weer het eerste aspect van de wijding kunnen noemen (het verbinden met het heilige). Het andere aspect (het afzonderen van het aardse) speelt ook een belangrijke rol bij de priester. Daarbij is het natuurlijk niet de bedoeling dat priesters in de Christengemeenschap wereldvreemde mensen zijn, integendeel! Maar belangrijk is wel, dat de priester weet dat hij als gewijde in een andere wereld handelt, dat hij spreekt vanuit een andere wereld, wanneer hij het evangelie verkondigt. In gewaad is hij een

dienaar van de goddelijk-geestelijke wereld.

Alles overziend blijkt wel, dat in de Christengemeenschap iets van het mysteriekarakter bewaard is, of beter gezegd weer tot leven gewekt is. Daarbij verlopen de processen, zowel het heiligen (*weihs*) als het afzonderen (*weeg*) echter veel innerlijker dan in oude tijden. Beide aspecten van het wijden zijn meer in de handen van de individuele mensen gelegd, die nu zelf moeten leren om er op een juiste manier mee om te gaan. Een levenslange oefenweg, die tact, geduld en moed vraagt.

Water, zout en as

door Wilma Bos (geestelijke gemeente Groningen)

De doophandeling begint. Op het tafeltje staan drie schaaltes, met een beetje water, een paar korreltjes zout en wat lichtgrijze as. Het water is gedestilleerd, dat wil zeggen: het is aan de kook gebracht, de damp is door een afgekoelde buis geleid, waardoor de damp weer tot zuiver water condenseert, dat opgevangen wordt. Het zout is gewoon keukenzout zonder toevoegingen. Het wordt gewonnen uit steenzout, dat in dikke lagen in de aarde zit. Dat wordt dan vaak in ruwe vorm opgelost in warm water, waarna het zuivere zout uitkristalliseert en de verontreinigingen in de oplossing achterblijven. De as is houtas, meestal berkenas, maar het zou eventueel ook van een andere boom kunnen komen.

Deur

Alle drie zijn dus heel gewone stoffen, die alleen een reinigingsproces hebben ondergaan: door verdampen en condensatie, door kristallisatie en door verbranding. Deze alledaagse stoffen worden nu in de loop van de doophandeling tot vertegenwoordigers en

dragers van de hoogste goddelijk-geestelijke werkelijkheid. Een groot mysterie. Hoe kan dat gebeuren? We moeten daarvoor eigenlijk moderne alchemisten worden.

De Poolse dichteres Wislawa Szymborska heeft een gedicht geschreven 'Gesprek met een steen'. Het bestaat uit meerdere strofen die telkens beginnen met: Ik klop aan de deur van de steen. 'Ik ben het, doe open'. Uit het antwoord van de steen blijkt, dat hij de mens niet kan binnenlaten, omdat mens en steen wezensvreemd aan elkaar zijn, en de laatste strofe luidt zelfs: Ik klop aan de deur van de steen. 'Ik ben het, doe open'. 'Ik heb geen deur', zegt de steen.

Maar de ik-persoon geeft het niet op en in een eerdere strofe geeft de steen toch aan, hoe de mens wellicht kan leren zichzelf waardig te maken, om toegang tot het geheim te krijgen. 'Je mist het zintuig van deelneming, het ontbreekt je aan inlevingsvermogen', zegt de steen. Om water, zout en as enigszins te begrijpen, zullen we misschien ook behoedzaam aan de deur moeten kloppen, om er een gevoel voor te krij-

gen hoe juist deze substanties een verwandeling kunnen ondergaan tijdens de doop.

Inademen

De opbouw van de doophandeling zelf schept ruimte voor dit gebeuren. Het aanraken van het kind met de substanties op het voorhoofd, de kin en de borst vormt het midden, het kernstuk van de doop. Voordat er gesproken kan worden: 'Dit zij niet gewoon water/zout/as, het zij.....', vindt een concentrerende, inademende beweging plaats van heel breed en groot naar het kind en de substanties toe.

Het eerste gebed richt zich tot de goddelijke Drie-eenheid, waarbij al wordt aangegeven, dat dit via de krachten, die in water, zout en as leven, geschiedt. Daarna richt de celebrant zich tot alle aanwezigen, waarbij het voorgeboortelijke leven van dit kind, en daarmee eigenlijk van iedere mens, in het bewustzijn wordt geroepen. In het volgende deel verklaren twee mensen vanuit de christelijke kracht van hun wezen, dat ze dit kind

willen begeleiden.

Wanneer nu de goddelijke wereld, de mensengemeenschap en de wachters zijn voorbereid, ontstaat er binnen deze concentrische cirkels een heilige ruimte rondom het kind, waarin voor het eerst plechtig de naam genoemd kan worden. Op dat moment valt het geestelijke wezen van het kind, dat veel groter is, even samen met het lichaam. Het is vaak heel bijzonder, hoe dit aan de ogen van het kind waar te nemen is. Nu is ook het kind volledig aanwezig.

Dan kan in deze heilige ruimte het lichaam aangeraakt worden. Op dat moment mag het wezen van het kind ervaren: 'Ook in de aardstof leeft de goddelijke wereld die ik voor de geboorte kende. Dit geeft mij het vertrouwen om de weg van de hemel naar de aarde te gaan, steeds meer aardemens te worden, want tot in de stoffelijkheid, die ik tot mijn lichaam maak, is God werkzaam'. Het kind wordt aangeraakt met de goddelijke Drie-eenheid, zoals die zich in het aardse openbaart.

*'Water in een rijk golvenspel',
uit: Theodor Schwenk (1988),
Das sensible Chaos, Freies Geistesleben*

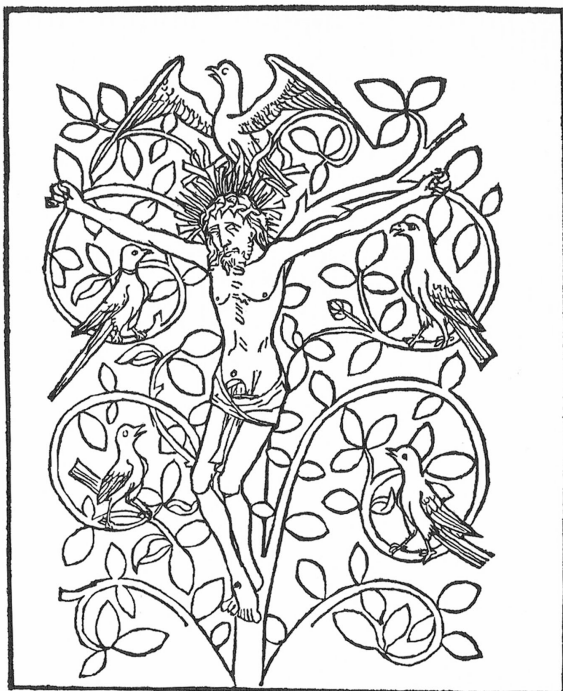
Mercur, sal, sulfur

In water, zout en as zijn de drie oerprincipes te herkennen, die in de alchemie *mercur, sal en sulfur* worden genoemd. Om hier toegang toe te krijgen moeten we innerlijk de beweging maken van de zichtbare stof naar processen. Hier helpt ons het inlevingsvermogen, waarover de steen in het gedicht sprak. Het water staat voor alles wat stroomt, in beweging is, oplossend vermogen heeft. De hele cyclus, die het water op het oppervlak van de aarde en in de atmosfeer doormaakt, kan ons voor ogen staan: waterdamp vormt wolken, regen valt, doordrenkt de aarde, vormt

stroompjes en rivieren, die in de oceanen uitmonden. Een ander beeld is het water, dat in de sapstroom een boom tot een levend organisme maakt. Zonder water kan geen nieuw leven ontstaan, het is de grote bemiddelaar. Bij het geheel hoort ook de eigenschap, dat water druppels vormt, bolvormig wil worden, net als het enige vloeibare metaal kwik, dat met een andere naam mercurius heet. Dit geheel en nog veel meer noemt de alchemist *mercuur*. Angelus Silesius vatte het zo samen: 'Die Gottheit ist ein Brunn, aus ihr kommt alles her, und läuft auch wieder hin, drum ist sie auch ein Meer'.

Het zout is in bijna alle opzichten het tegengestelde van water. Het heeft een duidelijke vorm, de kristallen zijn kubussen. Van water hebben we om te leven veel nodig, van zout weinig, maar ze zijn allebei even essentieel. Zout doodt levensprocessen en juist daardoor kunnen we met zout voedsel conserveren. Zoutlagen in de aarde worden als zo blijvend ervaren, dat er zelfs atoomafval in wordt opgeslagen. Vanuit het onzichtbare wordt in wijsheidsvolle ordening vorm geschapen: geest verdicht zich in de stof. In het doopsacrament wordt het zout ook in verbinding gebracht met de kracht van de herinnering. Fysiologisch is het zo, dat bij denken en herinneren heel fijne zoutkristallen in de hersenen worden afgezet. Zout staat voor alles, wat met vorm aannemen te maken heeft, met kristallisatie. Wanneer we op een wintermorgen de rijp aan alle bladrandjes zien, dan heeft in de nacht dat principe gewerkt, dat de alchemist *sal* noemt.

De as is nog het moeilijkst toegankelijk van de drie. Maar weinig mensen komen in deze tijd nog dagelijks in aanraking met levend vuur, dat warmte en licht geeft en ons voed-

'Feniks die uit de as verrijst als beeld voor dood en opstanding', Houtsnede (15^e eeuw), uit: Alexandra Röhl, Geflügelte über uns, Freies Geistesleben

sel verteerbaar maakt. Het hout dat het vuur voedt is lange jaren gegroeid, is een levend, stromend, ademend wezen geweest, dat zelf weer zaden heeft voortgebracht, die de levenscyclus voortzetten. Dan wordt de boom geveld en het hout wordt voedsel voor het vuur, de vorm verdwijnt, fijne as blijft over.

Bij een doopvoorbereiding zei een vader eens: 'Water en zout, dat begrijp ik wel, maar die as is mij vreemd. Wanneer ik zou mogen kiezen, zou ik het liefst een zaadje op mijn kindje neerleggen'. Wat een exact beeld! Want in de minerale wereld is de as hetzelfde wat in de plantenwereld het zaad is: materie in zijn meest gereduceerde en geconcentreerde vorm. Daar ontstaat de mogelijkheid, dat geestelijke krachten weer een aangrijpingspunt vinden om nieuwe

levensvormen te laten groeien. Uit een bepaald zaad zal weer een bepaalde plant ontstaan. De as heeft veel grotere, meer omvattende mogelijkheden: 'menschheidstoekomst als vernieuwend doel van het bestaan' wordt in de taal van de doop als askwaliteit aangeduid. Het beeld ontstaat van het geheim van offerdood en opstanding, van de feniks die telkens weer zichzelf verbrandt en uit de as herrijst. Al deze geheimen die met verbranding te maken hebben vatte de alchemist samen in het begrip *sulfur*.

We vinden *mercuur*, *sal* en *sulfur* ook terug in de reinigingsprocessen, die in het begin genoemd werden: destillatie, kristallisatie, verbranding. Deze principes werden door de alchemisten, vooral door de beroemde arts Paracelsus (1493-1541), op eerbiedige wijze in verband gebracht met de openbaring van de goddelijke Drie-eenheid. Hiermee wordt het kind in aanraking gebracht.

Maar in het verloop van de doophandeling treden deze principes niet geïsoleerd op, ze doordringen elkaar. Want de eerste aanraking is met zuiver water, bij de tweede wordt de vinger eerst in het water, dan in het zout gedoopt, en tenslotte wordt met het zoutig geworden water de as opgenomen. Zo verenigt de drieheid zich weer tot een eenheid.

Nieuwe aarde

Na dit geconcentreerde kernstuk van de doop verwijdt de aandacht van de handeling zich weer, de mensengemeenschap ontvangt de opdracht deze ziel een groeibodem te geven, en zij mondt uit in het mensheidsgebed: het Onze Vader.

Het is verleidelijk om te proberen de drie personen van de Drie-eenheid met de drie stoffen of oerprincipes in een vaste verhouding te zetten. Dus hoort nu het water bij de Vader, of juist het zout? En hoe is het dan met de Zoon en de Heilige Geest? We kunnen het proberen en het lukt ook tot op zekere hoogte. Maar niet helemaal, op de

ene plek is een verband mogelijk, dat op een andere plek niet lijkt te passen. En dat blijkt juist de essentie te zijn. Het doopsacrament is van voor naar achter doortrokken met verschillende drieheden, die telkens ook weer als eenheid verschijnen. Je kunt het je voorstellen als een bloemkelk, die zich vanuit een knop in drie blaadjes openvouwt, zich weer sluit tot een eenheid en zich weer opent, maar niet precies zoals de vorige keer. Telkens openbaart zich die drieheid anders en laat zich niet in schema's vangen. Alle stoffelijkheid die wij kennen is vanuit een scheppingsproces ontstaan, waarin alles oorspronkelijk goddelijke gedachte, lichtgestalte was.

Op het moment dat de nederige stoffen in het sacrament worden toegesproken en met het kind in aanraking worden gebracht, wordt hun goddelijke oorsprong voordat ze stof waren weer door hen werkzaam. Maar tegelijkertijd ontstaat de mogelijkheid, dat in deze nieuwe mens een kiem van nieuwe toekomst wordt geschapen, die de aarde een klein beetje lichter en doorlaatbaarder maakt. Dat geheel 'wijdt' de substanties. Hieraan wordt uitdrukking gegeven in een oude doopspreuk:

*In sale sapientiae eternae
et in aqua regenerationis
et in cinere germinante
terram novam,
omnia fiant per Elohim
Gabriel, Raphael et Uriel,
in saecula et aeonas
Amen*

*In het zout der eeuwige wijsheid
en in het water der wedergeboorte
en in de ontkiemende as
moge nieuwe aarde ontstaan,
dit alles wordt volbracht door de Elohim
Gabiël, Raphaël en Uriël,
in eeuwigheid
Amen*

Gedachten bij de wijding van een altaarschildering

door Ignaz Stegeman (geestelijke gemeente Antwerpen)

In de Christengemeenschap worden niet alleen de sacramenten voltrokken, diensten voor de kinderen en rituelen bij begrafenissen of crematie, maar vinden ook andere wijdingen plaats. Dit betreft substanties, de kelk en gewaden, het altaar en voorwerpen die bij het altaar gebruikt worden en ook de kerkruijmt als zodanig. Ook de altaarschildering wordt gewijd.

Nu neemt deze altaarschildering een heel eigen plaats in. We treffen er de twee motieven aan van de kruisiging op Golgotha én de opgestane Christus, soms in één schildering samengebracht of ook wel in twee schilderijen met elk een van de motieven. Een sterke indruk maakt meestal de beeltenis van Christus zelf, met zijn licht opgeheven hand die een zegenende groet brengt.

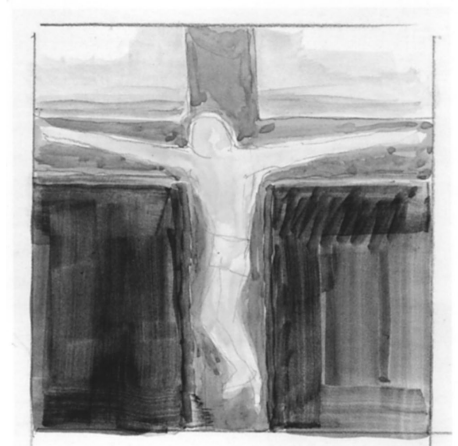
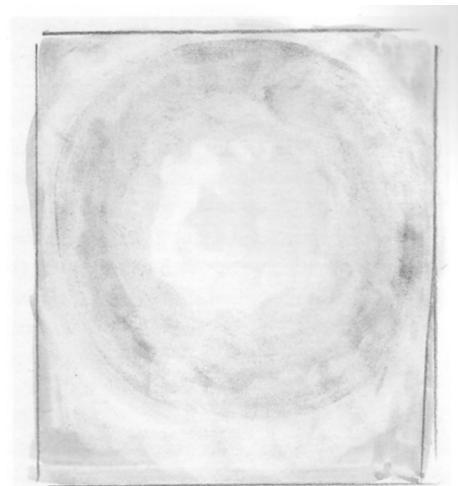
Wat gebeurt er nu als men een altaarschildering wijdt? Als van verschillende substanties wordt gezegd dat ze door de wijding weer verbonden worden met de kracht die oorspronkelijk daarin werkzaam was, als van voorwerpen wordt uitgesproken dat ze als symbool in de dienst staan van het waardig verrichten van de wijdingsdienst – wat kan men dan denken bij de wijding van de altaarschildering? Het is opmerkelijk dat hetzelfde wijdingswoord klinkt zowel bij de wijding van gewaden als van de beeltenis. Gewaden 'omkleden' de mens die aan het altaar staat. En de beeltenis...?

Mogelijk vindt men een toegang door het centrale motief van een altaarschildering: het gelaat van Christus. Christus is het goddelijke wezen dat mens geworden is, als mens verschijnt en een zichtbaar gelaat heeft. Tot hem richten we ons tijdens de mensenwijdingsdienst in verschillende uitingvormen en hebben dan steeds zijn aangezicht ook uiterlijk voor ogen.

Wat is dat voor een bijzonder deel van een mensengestalte waaruit zoveel spreekt, ook

als het zwijgt? In de kunst is zeer veel te vinden waar kunstenaars naar het geheim van het gelaat gezocht hebben.

Iemand die daar intens en in volharding naar zocht is Alexej Jawlensky, zeker tegen het

'Ontwerp van een altaarbeeltenis', Ninetta Sombart (2004), uit: Volker Harlan, 'Ninetta Sombart', Urachhaus

eind van zijn leven. Toen hij tot niets anders meer in staat was schilderde hij gezichten; hij noemde dat een gesprek met God. Het gezicht dat verscheen werd steeds eenvoudiger: lijnen gehuld in kleur en tenslotte zelfs bijna geen kleur meer. Hij noemde ze 'meditaties' toen hij op zoek ging naar nog meer geestelijke diepte. Hij gaf ze de naam 'Heiligengesichter, Heilandsgesichter of Christos Woskrès'.

Hoe verder hij de essentie nagaat, hoe meer hij afziet van kleur en naturalistische vorm. Er blijft slechts een kruis over omgeven door kleur. Hij komt tot iets bovenpersoonlijks, dat in een gelaat zichtbaar wordt. Van wat is een gezicht eigenlijk uitdrukking? Wat verborgt zich achter ogen, neus en mond die mooi of lelijk kunnen zijn? Wat wordt vanuit de ziel gespiegeld aan licht en duisternis of glans?

'Gezicht' is meer dan alleen uiterlijk gelaat; de volksmond spreekt zelfs over 'gezichten zien'. Als Mozes met God gesproken had, straalde zijn gezicht zo sterk, dat hij het met een doek moest verhullen om de mensen niet te verblinden (Exodus 34, 29-35). Het 'gezicht' dat hij had gehad was in zijn gelaat ingeschreven.

Zijn kunstenaars als Jawlensky, Rafaël of Rembrandt daarnaar op zoek geweest toen ze heel verfijnde of sterk doorgroefde gezichten schilderden: dat wat er vanuit de ziel van de mens of door geestelijke ervaringen is ingegrift?

In de Michaëlstijd horen we in het epistel dat Michaël het aangezicht is van Christus. Innerlijk worden we dan geleid naar beelden uit het evangelie bij de verheerlijking op de berg of in de Apocalyps: 'Zijn aangezicht straalde als de zon in haar volle kracht'. Het goddelijke openbaart zich in zijn volle liefde en volstreekte onzelfzuchtigheid.

Het boek Genesis brengt ons het Goddelijke woord, dat de mens ooit gevormd is 'naar Ons beeld, als Onze gelijkenis'. Moet de mens er dan niet naar streven dat ware beeld (Grieks: *eikon*) in zichzelf zichtbaar te maken?

Door de wijding wordt een altaarschildering niet tot een icoon zoals dat in de orthodoxe traditie het geval is. Maar de wijding van een altaarschildering verbindt wel dat, wat door een kunstenaarshand is gevormd met het oerbeeld van het 'gezicht'. We kunnen daarbij denken aan de huwelijkswijding waar gesproken wordt van 'een goddelijke geest die schouwt', of eveneens in datzelfde sacrament de woorden: 'onder de ogen van Christus'.

Als wij tijdens de mensenwijdingsdienst door de altaarschildering heen het gezicht van Christus voor ogen mogen hebben, raakt het aan het oerbeeld van het gelaat in de mens zelf. We staan dan even 'van aangezicht tot aangezicht'. En dat dan zichtbaar - onzichtbaar in ons eigen wezen te openbaren is een intieme opdracht voor een ieder van ons.

Het ritueel van de kerkwijding

door Ernst Terpstra (bewindsdrager)

Het wijden van een plek of een ruimte voor cultische doeleinden, dat wil zeggen voor de bewuste ontmoeting met de goddelijk-geestelijke werkelijkheid, is van alle tijden en culturen. In het Oude Testament is voor het eerst van een dergelijke wijding sprake wanneer Jacob, die op de vlucht is voor zijn

broer Esau, de steen waarop hij heeft geslapen zalft met olie, omdat hij daar de hemel open heeft gezien en Gods stem heeft gehoord. Hij noemde die plaats 'huis van God' (beth-el). Later werden de tabernakel - de tent van samenkomst tijdens de doortocht door de woestijn - en nog veel later

ook de tempel van Salomo gewijd voor de offer- en gebedsdienst.

In het vroege christendom vond de wijding van een nieuwe ruimte aanvankelijk eenvoudigweg plaats door er de eucharistieviering te houden. Na enkele eeuwen ontstond het gebruik om het altaar plechtig te zegenen, onder andere door het insluiten van relieken (overblijfselen van de lichamen van heiligen). Dit gebruik was een nawerking van de oude gewoonte om de cultus te houden op de sterfplaatsen van martelaren.

Vanaf de 9e eeuw ontstond geleidelijk de uitgebreide kerkwijdingsmis, die in haar uiteindelijke vorm (vanaf de 13e eeuw) in vier stappen verloopt. Allereerst wordt de ruimte van duivelse invloeden gereinigd met gewijd water (exorcisme), daarna worden relieken in het altaar ingesloten. Vervolgens worden het altaar en het gebouw gezalfd met olie (onder andere de zogenoemde 'apostelkruisjes', die in de muren waren aangebracht). En tenslotte wordt de eucharistieviering gehouden door de bisschop. Het gehele kerkwijdingsritueel was zeer uitvoerig (tot anderhalve dag!) en rijk aan symboliek. Naast verschillende beelden uit het Oude Testament speelde ook dat van het Nieuwe Jeruzalem een belangrijke rol. Een kerntekst uit deze mis, 'Locus iste a Deo factus est' (deze plaats is door God geschapen), is door de toonzetting van Anton Bruckner algemeen bekend geworden.

Noord, west, oost, zuid

Zodra de bouw of verbouwing van een kerk

*'Jacobs droom te Bethel', Rembrandt 1655,
Rijksprentenkabinet Amsterdam*

van de Christengemeenschap klaar is, wordt in de altaarruimte als eerste cultische handeling de kerkwijding voltrokken. Dit ritueel onttrekt de ruimte aan het alledaagse, profane gebruik en bereidt haar toe voor het cultisch-sacramentele leven, waarvoor zij vanaf dat moment bestemd is.

De kerkwijding is een korte cultische handeling, die slechts enkele minuten duurt. De priester en de beide ministranten staan in het midden van de ruimte waar zich ook het altaar met de kaarsen en de beeltenis bevinden. Van het midden uit wenden zij zich achtereenvolgens naar het noorden, westen, oosten en zuiden. Daarbij wordt telkens tot een van de vier elementen – aarde, water, lucht en vuur – de bede uitgesproken, dat ze ons respectievelijk mogen bevestigen,

vormen, bezielen en met geest doordringen. Dit gebeurt twee maal: de eerste keer onder het sprenkelen van gewijd water, daarna tijdens het opstijgen van wolken wierook. Het geheel kan omlijst worden met muziek en worden ingeleid met een korte toespraak.

Direct aansluitend aan deze wijdingshandeling wordt de eerste mensenwijdingsdienst gevierd, die de zojuist voltrokken ruimtewijding voortzet en bevestigt. Daarna kunnen in deze ruimte ook andere cultische handelingen, zoals de zondagsdienst voor de kinderen, worden gehouden.

In dit sobere kerkwijdingsritueel van de Christengemeenschap is van exorcisme geen sprake, eerder van een krachtig ja zeggen tegen Christus' aanwezigheid in de aardse natuur sinds hij uit de dood is verzeen. Tweemaal wordt er een groot kruis in de ruimte geschreven, dat samenvalt met de vier hoofd-richtingen op aarde. Daarbij worden de vier elementen aangesproken als wezens die ons mensen kunnen helpen, om op aarde steviger vorm aan te nemen en om meer bezielde en van de geest doordrongen te werken. Dit doet denken aan woorden uit de grondsteen-tekst van de Antroposofische Vereniging die uitdrukken dat 'de geesten in oost, west, noord, zuid' de waarheid over het mensen-wezen al horen, voordat wij mensen die zelf vernemen.

*De kerkruimte van de gemeente
Berlijn West*

Doorlaatbaar worden

In de volgorde waarin de elementen worden aangesproken (aarde-water-lucht-vuur) is een duidelijke beweging 'van de aarde weg' waar te nemen (excarntatie). Het allereerst sprenkelen van water en het daarna gebruiken van rook en vuur, sluit bij deze beweging aan.

De omgekeerde beweging kennen we goed bij alles wat op aarde vorm aanneemt (incarnatie). De aarde zelf ontwikkelde zich vanuit de aanvankelijke vuurtoestand naar de huidige gestolde vorm. En bij de scheppingen die wij als mensen in de wereld zetten ontstaan vanuit de idee (vaak met vurig enthousiasme verbonden) de meer uitgewerkte gedachten en voorstellingen ('lucht'), waaruit we al probeerend en boetsierend ('water') tot de uiteindelijke vorm komen ('aarde').

Het proces van de wijding volgt dus de omgekeerde weg: wat op aarde vast is geworden – en daardoor moeilijker toegankelijk voor de geest – wordt vloeibaar gemaakt en vervolgens opgeheven naar de goddelijk-geestelijke wereld, zodat het weer doorlaatbaar wordt en er ruimte ontstaat voor de geest. In de kerkruimte die zo door de wijding 'geopend' is, kunnen nu de mensenwijdingsdienst en de andere cultische handelingen, die het begonnen wijdingsproces voortzetten, vruchtbaar worden voltrokken. Van wezenlijk belang is hierbij de wijze waarop de aanwezigen dit proces met hun bewustzijn begeleiden, zodat de wijding niet een symbolische en ook geen magische handeling is, maar een werkelijk geestelijk-natuurlijk proces.

Vanuit de allereerste ideeën is de kerkruimte, dankzij alle bouwactiviteiten, een aardse realiteit geworden. Het korte en krachtige ritueel van de kerkwijding maakt het nu mogelijk om, door het werken aan een christelijke gemeenschap, verder te bouwen aan het toekomstige Nieuwe Jeruzalem. Hiervan is Christus zelf de hoeksteen en zijn wij, door zijn Geest geïnspireerd, zowel de medebouwers als de bouwstenen.

Het bewogen begin

In de serie 'Het bewogen begin' staan pioniers in de Christengemeenschap centraal: wat heeft hen bewogen en welke van hun impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?

Friedrich Rittelmeyer (1872-1938)

door Bart Hessen (geestelijke gemeente Amsterdam)

Friedrich Rittelmeyer (1908), predikant in de Evangelische Kirche te Neurenberg

Voorjaar 1938 stond Friedrich Rittelmeyer op het punt om uit Stuttgart te vertrekken voor weer een lange reis, met op het programma diverse voordrachten in vijf verschillende grote steden en onderhandelingen met de autoriteiten in Berlijn, om opnieuw te proberen een dreigend verbod van de Christengemeenschap af te wenden. Voor zijn vertrek ging hij nog even langs bij het kantoor van de uitgeverij van de beweging. Hij was al bezig daar weg te gaan,

toen hij in de deuropening bleef staan, zich omdraaide en nog een keer rondkeek. Op de vraag of hij misschien iets vergeten was, zei hij ietwat verlegen: 'Men kan tegenwoordig niet weten of men elkaar nog weerziet...'.

Op 23 maart 1938, nu 70 jaar geleden, overleed Friedrich Rittelmeyer in Hamburg aan de gevolgen van een ernstige verkoudheid en hartzwakte. Karakteristiek is, dat hij zich tot op het laatst volledig gewijd heeft aan dat wat hem het belangrijkste was, het dienen van Christus: in de verkondiging (zijn laatste lezingen betroffen 'Christus, de Zonnegeest' en 'Christus, zoals hij zichzelf beschrijft'), in de dienst aan het altaar (hij celebreerde kort voor zijn dood nog de mensenwijdingsdienst in Hamburg) en in zijn zorg als aartsbewindsdrager voor de gehele beweging (nog op zijn sterfbed overlegde hij met een geestelijke uit Wenen, hoe in de gemeente omgegaan kon worden met de rassenwetgeving, nu Oostenrijk door de 'Anschluss' ook onder de Neurenberger wetten ging vallen).

Prediker

Friedrich Rittelmeyer wordt op 5 oktober 1872 geboren in Dillingen aan de Donau, waar zijn vader evangelisch-luthers predikant is. Twee jaar later verhuist de familie naar Schweinfurt in het Frankenland. Bij een pokkeninenting loopt hij als kind een ernstige infectie op, die niet alleen resulteert in een lichte verlamming van zijn rechterzijde, maar die hem ook de rest van zijn leven een

broze gezondheid bezorgt. Lang blijft hij geplaagd door een onbestemde levensangst, die hij pas als jongvolwassene overwint, door op te zien naar de sterrenhemel en het Onze Vader innerlijk te spreken. Na zijn gymnasiumtijd studeert hij theologie, eerst in Erlangen, later in Berlijn. Hij is een ijverig student, die veel nadruk legt op innerlijke arbeid en zelfdiscipline. Een sterke stimulans ontvangt hij door de Ik-filosofie van Carlyle en Fichte. Het belang van het menselijk Ik en zijn relatie met het goddelijke zal hem zijn leven lang begeleiden.

Zijn eerste praktijkervaring doet hij op als vicaris in Würzburg, een harde leerschool. Naast de zware werklast in onderwijs en gemeentewerk, merkt hij al snel dat ook het preken hem niet meevalt. Hij besluit zijn preken intensief voor te bereiden, door zich diep in te leven in de verschillende mensen die de gemeente uitmaken en zo te formuleren, dat elementen en voorbeelden uit het leven zo goed mogelijk op hen aansluiten. Het maakt hem geleidelijk tot een alom gewaardeerd prediker.

Later zou hij zeggen dat hij veel te danken heeft gehad aan zijn moeilijke uren in die tijd, en nog het meest aan de allermoeilijkste uren.

In 1902 wordt hij beroepen als predikant van de Heilige Geestkerk in Neurenberg. Geen prestigieuze aanstelling, want de Heilige Geestkerk verzorgde vooral zondagmiddagdiensten, naast de zondagochtenddiensten van de twee evangelische hoofdkerken in Neurenberg. Maar Rittelmeyers preken slaan in brede kring aan en al snel preekt hij voor een volle kerk met 1800 mensen. Er ontwikkelt zich een hechte vriendschap met de tien jaar oudere Christian Geyer, hoofdprediker aan de grote Sebaldus-kerk. Daar beiden bij de conservatieve Beierse kerkleiding als 'liberaal' te boek staan en tegenwerking ondervinden, sluiten zij zich aaneen in de strijd voor een vrijere, niet meer strak aan de belijdenisformules gebonden geloofsbeleving. Het is een strijd

die zou duren tot het begin van de eerste wereldoorlog. Het duo ontwikkelt zich tot de bekendste kanselredenaars in Duitsland, en geeft gezamenlijk het tijdschrift *Christentum und Gegenwart* uit.

In 1910 krijgt Rittelmeyer het verzoek een lezing te houden over recente religieuze stromingen. Aan de theosofie heeft hij, wegens een persoonlijke antipathie, tot dan weinig aandacht geschonken, maar ter voorbereiding van deze voordracht wil hij zich laten informeren. In een gesprek met Michael Bauer, theosoof en leraar in Neurenberg, is hij onder de indruk van zijn diepe christelijkheid en helderheid. Tussen de twee ontwikkelt zich een hechte vriendschap; ze treffen elkaar wekelijks, waarbij veel over meditatie en innerlijke ontwikkeling gesproken wordt.

Door Bauer wordt Rittelmeyer op Rudolf Steiner gewezen en hij begint zich met Steiners werken bezig te houden. De indrukken zijn sterk contrasterend; vele elementen zijn hem vreemd, maar op de achtergrond klinkt bij hem een stem: 'Als deze man gelijk heeft, dan ben jij met al je kennis maar een kleine dreumes. Dan moet je nog eens van voren af aan beginnen'.

De doorbraak komt als Rittelmeyer, met lange voorbereiding, werkt aan een aantal voordrachten en een boek over Jezus en hem gaandeweg het gevoel bekruipt: de Jezus die jij hier met de methoden van de moderne theologie probeert te beschrijven, dat is Jezus niet! In dat jaar komt Rudolf Steiner met zijn voordrachtenserie 'Van Jezus tot Christus' en ontmoeten Rittelmeyer en Steiner elkaar voor het eerst persoonlijk. Het is het begin van een lange weg van discussie en samenwerking, door Rittelmeyer beschreven in zijn boek 'Mijn ontmoeting met Rudolf Steiner'. Rittelmeyers medestrijder Geyer heeft het hier aanvankelijk moeilijk mee, maar gaandeweg kan ook hij het belang van deze impuls voor het religieuze inzien en zich daarmee engageren.

In 1916 wordt Rittelmeyer beroepen als hoofdprediker aan de Neue Kirche in Berlijn. Neurenberg laat hem node gaan, want hij heeft zich, naast zijn befaamde preekvaardigheid, ontwikkeld tot een geliefd zielzorger. In Berlijn beleeft hij het hoogtepunt van zijn reputatie als kanselredenaar, in de rijkshoofdstad van een land dat al twee jaar in de oorlog verweekt is. Hij preekt elke tweede zondag en organiseert op woensdagavond bijeenkomsten waar actuele thema's besproken worden.

In het openbaar komt hij geleidelijk meer uit voor zijn betrokkenheid bij de antroposofie en de bevruchting van het religieuze leven die daardoor mogelijk is. Maar concrete stappen tot een religieuze vernieuwing neemt hij niet. Hij wil op dit punt niet verder gaan, dan het in zijn preken laten doorstromen van wat hij door zijn ervaringen met Rudolf Steiner en de meditatie heeft ontwikkeld. In 1917 zegt Rudolf Steiner tot hem "Ik moet mij in mijn levensopgave beperken tot het occulte, anders kom ik er niet doorheen. Het religieuze is *uw* taak". Achteraf weet Rittelmeyer, dat dit een moment was waarop hij had moeten doorvragen.

Moeilijke keuze

In 1918 maakt Rittelmeyer een ernstige val in de bergen en loopt daarbij een gebroken been en hoofdletsel op. Niet alleen duurt zijn herstel erg lang (ondanks het feit dat hij in 1919 op uitnodiging een voordrachtsreis naar Skandinavië maakt, kan hij tot voorjaar 1921 slechts gedeeltelijk zijn werk uitoefenen), het zou hem de rest van zijn leven perioden met zware hoofdpijn bezorgen. Door deze lange tijd van verminderde activiteit is hij aanvankelijk niet op de hoogte van het initiatief van enige jonge studenten, die Rudolf Steiner om hulp vragen bij het vinden van wegen voor religieuze vernieuwing. Hij kan wegens ziekte ook niet aanwezig zijn bij de eerste twee cursussen die Rudolf Steiner geeft in juni en september/oktober

1921 voor de gestaag gegroeide groep mensen die zich voor deze nieuwe mogelijkheid interesseren. Maar het is duidelijk dat voor het welslagen van het initiatief de medewerking van de 'zwaargewichten' Rittelmeyer en Geyer essentieel is. In 1922 voeren intensieve gesprekken tussen Rudolf Steiner, Friedrich Rittelmeyer, Christian Geyer en de jonge Emil Bock tot stappen, die leiden tot de oprichting van de Christengemeenschap als beweging voor religieuze vernieuwing.

Ondanks zijn diepe verbondenheid met de antroposofie als impuls voor een nieuwe verbinding van de moderne mens met Christus, is het een moeilijke keuze voor Rittelmeyer om zich met deze beweging te verbinden. Alles wat hij in Berlijn heeft opgebouwd zal hij moeten achterlaten, want hij voorziet dat velen, die hem daar hadden leren waarderen, deze stap niet mee zullen kunnen maken. Daarbij komt de onzekere toekomst voor zijn gezin met zes kinderen.

Komende uit de evangelische traditie heeft hij nog steeds een zekere reserve tegen de cultus. Het mediteren over de tekst van de mensenwijdingsdienst geeft bij hem echter de doorslag: daaraan ervaart hij, dat de Christus werkelijk aanwezig kan zijn in het sacrament van brood en wijn. Dit geeft hem het ook gevoel: 'nu is het afgelopen met jouw werk in de protestantse kerk'. De rest van zijn leven zou hij geheel aan de beweging voor religieuze vernieuwing wijden.

Ter voorbereiding van de oprichting van de beweging wordt een bijeenkomst in Breitbrunn gehouden, waar de toen al ernstig zieke Michael Bauer woont; treffend stond hij, die met Rittelmeyer zo'n lange weg gegaan was, als 'peetvader' bij de geboorte van de beweging. Aansluitend, in september 1922, volgt de stichting van de Christengemeenschap in Dornach, waar de eerste 45 priesters gewijd worden.

Maar aan het begin daarvan treft hen, ook

Rittelmeyer persoonlijk, een zware slag: zijn metgezel van vele jaren, Christian Geyer, laat op het laatste moment weten deze stap niet te kunnen zetten. De leiding van de beweging wordt vervolgens gevormd door een driemanschap van hoofdbewindsdragers: Friedrich Rittelmeyer, Emil Bock en Johannes Werner Klein (in plaats van Geyer). Rittelmeyer wil niet het aan hem voorgestelde primaat aannemen, maar wordt na herhaald aandringen in 1925 als aartsbewindsdrager het hoofd van de beweging. Zijn bedachtzame en bemiddelende aard contrasteert wel eens met vuriger elementen uit de kring, maar geeft vanuit Stuttgart, waar het hoofdkwartier is gevestigd, de beweging in de roerige beginjaren de nodige rust en stabiliteit waar overzicht gevraagd is.

Zijn werkzaamheden voor de Christen-

gemeenschap – naast het aartsbewindsdragerschap ook de hoofdredactie van het tijdschrift *Die Christengemeinschaft*, het geven van vele voordrachten en het met Emil Bock opzetten en verzorgen van een priesteropleiding – geven hem een werklast, waarin hij vaak te veel van zichzelf vergt. Toch neemt hij, op direct verzoek van Rudolf Steiner, in 1923 ook zitting in het bestuur van de Duitse Antroposofische Vereniging. Rittelmeyer beschrijft: “Hij sprak meermalen na elkaar: ‘Daarmee mag men u niet belasten.’ – toen gaf hij me de hand en zei: ‘Daarmee mag men u niet belasten – Doet u het toch!’”. Hij heeft deze functie, naast al zijn andere werkzaamheden, tot 1931 bekleed, in een voor de Antroposofische Vereniging moeilijke tijd. Het geeft aan hoezeer hij de antroposofie als spirituele impuls in de moderne cultuur van essentieel belang achtte.

De dreigende opkomst van het nationaal-socialisme in Duitsland maakt duidelijk, hoe kritisch de maatschappelijke situatie is en wat voor krachten daar aan het werk zijn.

Na de machtsovername in 1933 is op weinig goeds te hopen. In 1935 wordt de Antroposofische Vereniging in Duitsland verboden en ook de Christengemeenschap dreigt hetzelfde lot te ondergaan. Door alert en herhaald optreden van Rittelmeyer, samen met Alfred Heidenreich en Eduard Lenz kan dit een tijd lang worden tegengehouden, uiteindelijk tot 1941. Maar toen was de Christengemeenschap reeds dusdanig gevestigd in diverse landen dat, ondanks de ontberingen en de verliezen die zijn geleden, de mensenwijdingsdienst een stabiele basis op aarde had gekregen.

Actieve innerlijke ontwikkeling

Friedrich Rittelmeyer was iemand die persoonlijk bescheiden was, de mensen open en hartelijk tegemoet trad en bovenal iedereen in zijn waarde liet. Hij vertelde, dat hij in zijn leven altijd op het goede in de mens vertrouwd had, en slechts in weinig gevallen daarin echt teleurgesteld is geweest. Hij kon zich ook serieus bezighouden met tegenstanders van het christendom (met name Nietzsche), om daar de positief uitdagende kracht in te vinden. Hij was strijdbaar, maar niet polariserend, steeds bereid het gemeenschappelijke te zoeken en van daar uit verder te gaan.

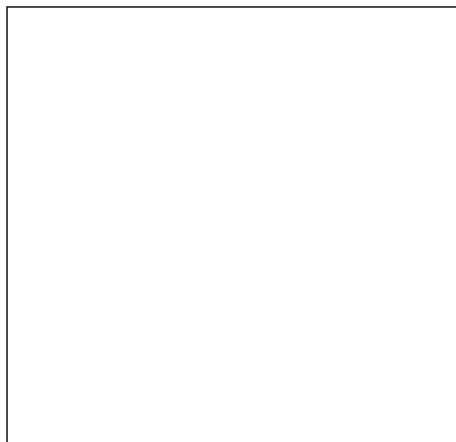
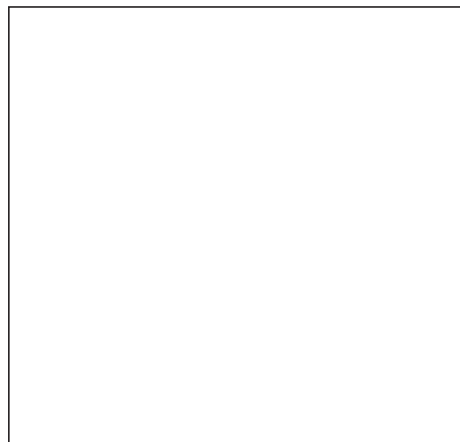
In bepaalde aspecten (in zijn achtergrond, in zijn stijl en spraakgebruik) was Friedrich Rittelmeyer een mens van zijn tijd, de eeuwwisseling en de vroege 20^e eeuw. Dat wat hem bewoog en kracht tot werken gaf, zijn echter thema's die in de huidige tijd niets aan actualiteit hebben ingeboet. Hij heeft altijd een groot belang gehecht aan actieve innerlijke ontwikkeling door middel van gebed en meditatie. Dit gaf hem de innerlijke draagkracht van waaruit hij kon werken.

Voor hem waren met name het Johannes-evangelie en het Onzevader onuitputtelijke

bronnen. Veel aspecten daarvan belichtte hij in zijn boek 'Meditatie', dat ook nu nog zeer veel waardevols te bieden heeft voor innerlijke verdieping. De 'Ik Ben'-woorden uit het Johannesevangelie waren voor hem een belangrijke toegangsweg. Een ander aspect van Rittelmeyer is dat hij religiositeit ook steeds verbinden kon met de veranderingen in mens en maatschappij. Reeds de titel van het tijdschrift *Christentum und Gegenwart*, dat hij met Geyer uitgaf, getuigt hiervan.

Later schreef hij in het tijdschrift *Die Christengemeinschaft* regelmatig notities en artikelen over aspecten van het actuele wereldgebeuren. In een tijd waarin veranderingen in maatschappij, cultuur, techniek en milieu sneller optreden dan ooit te voren, is dit zeker niet minder nodig.

Centraal in alles staat Christus. Rittelmeyer is zelf in zijn leven de weg van Jezus tot Christus gegaan, via de theologie en filosofie, door de antroposofie, die hij steeds aan eigen onderzoek en ervaring onderwierp, tot het punt dat hij in 1936 zijn boek 'Christus' kon schrijven, 24 jaar na het verschijnen van zijn boek over Jezus. Het is de kosmische Christus, die in deze tijd de mens op een nieuwe wijze naderen wil.

De zeven 'Ik Ben'-woorden

De zeven 'Ik Ben'-woorden als wegen naar een beleven van de Christus

door Myriam Driesens (geestelijke gemeente Eindhoven)

'De Christus in zich voelen'

In de negende zin van het Credo van de Christengemeenschap wordt gesproken over de gemeenschappen die zich verenigd mogen voelen in één kerk. Voorwaarde daartoe is dat de leden van die gemeenschappen de Christus in zich voelen. Maar wat houdt dat in: de Christus in zich voelen?

De ervaring leert dat best veel trouwe kerk-gangers worstelen om een niet abstract blijvende, maar levende toegang tot de Christus te krijgen. Het kan in ieder geval een troost zijn om te beseffen dat het begrip 'voelen' een grote reikwijdte aan gevoelens bevat, zowel in soorten als in intensiteit: het kan gaan van een zo nu en dan vaag aanvoelen van een hoger wezen op de achtergrond, tot de soms overweldigende ervaring van een altijd aanwezige, aanspreekbare en luisterende Christus in zichzelf. Een van de wegen waarop de Christus de hem zoekende mens tegemoet treedt, wordt gevormd door de zogenoemde zeven 'Ik Ben'-woorden uit het Johannesevangelie. In de volgende drie stappen wordt een weg geschetst om met de 'Ik Ben'-woorden aan de slag te gaan.

1. Het Christuswezen stelt zich voor

In eerste instantie zijn de 'Ik Ben'-woorden zeven verschillende namen waarmee de Christus zich voorstelt:

- Ik ben het Brood des levens (Joh. 6, 35)
- Ik ben het Licht der wereld (Joh. 8, 12)
- Ik ben de Deur (Joh. 10, 9)
- Ik ben de Goede Herder (Joh. 10, 11)
- Ik ben de Opstanding en het Leven (Joh. 11, 26)
- Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven (Joh. 14, 6)
- Ik ben de ware Wijnstok (Joh. 15, 1)

Het zijn namen die, anders dan bij onze namen, rechtstreeks en volledig het Christuswezen uitdrukken.

Men kan zich voornemen om een tijdlang met een van de namen te leven, bijvoorbeeld met 'het Licht der wereld'. Wat stel ik mij daarbij voor? Waar en wanneer heeft de wereld licht nodig? Wat is licht in een evangelische, religieuze context? Men kan denken aan inzicht, geest, transparantie, helderheid, warmte, schouwend vermogen, enzovoort.

Men kan ook kijken naar het verband van de woorden met de rest van het hoofdstuk waarin ze worden uitgesproken. In dit geval is dat in samenhang met het gebeuren rond de overspelige vrouw. De hele problematiek van oordelen en veroordelen die hier speelt, vraagt in wezen om inzicht in het karma. Dan ontdekt men dat hier Christus spreekt als de Heer van het karma. Hoe rijker en veelzijdiger de inhoud van de naam wordt, hoe beter.

2. Niet ik, maar de Christus in mij

Tot acht keer toe wordt in de mensenwijdingsdienst tot de gemeente 'Christus in u' gesproken.

Veel mensen kennen de ervaring dat, hoe langer men met de mensenwijdingsdienst leeft, hoe meer men tot het soms pijnlijke besef komt, dat wij als mens niet bij machte zijn om de dienst te volbrengen zonder de kracht van Christus in ons. Dit wordt, heel herkenbaar, verwoord in het Hemelvaartepistel als gezegd wordt, dat met Zijn kracht in onze zielen wij de wijdingsdienst willen verrichten. En ook nadat de verwandeling is voltooid, klinkt iets soortgelijks: dat wij zo kunnen offeren doordat Christus is in

ons. Het besef groeit dan, dat we de dienst enkel met vereende kracht, als gemeente, kunnen voltrekken.

De indruk zou kunnen ontstaan dat het Christus is, die de mensenwijdingsdienst voltrekt en dat ikzelf en dus ook de gemeente er uiteindelijk toch buiten blijven staan. Dat dit een misvatting is, wordt op eenvoudige manier duidelijk door de woorden van de zondagsdienst voor de kinderen, waarbij ons hart aangespoord wordt zich te wenden tot Christus, opdat hij ons denken, voelen en willen doordringe. In de mensenwijdingsdienst wordt verwoord dat het offer door ons gebracht wordt, uit Christus handelend. Om de mensenwijdingsdienst mee te kunnen volbrengen, dient mijn ik zich te doorringen met Christus. Ik stijg boven mijzelf uit en word vrij en daardoor juist meer mijn echte Zelf. In de mate waarin dat gebeurt, word ik 'Ik'.

3. ik word Ik

Wat in de tweede fase nog het verwerven van een abstract inzicht kon zijn, krijgt in de derde fase een concrete invulling.

Ik (=ik) verbind mij, om bij het eerder gekozen voorbeeld te blijven, met 'Ik Ben het Licht der wereld'. Ik trek als het ware een kwaliteit van het Ik aan, namelijk het Licht der wereld. Hoe rijker de begripsinhouden van 'licht' en 'wereld' in de ziel zijn gaan leven (eerste fase), hoe groter de kans dat ik een aspect vind, waarmee ik mij op dat ogenblik op een haalbare en reële manier kan identificeren. Zo kan ik bijvoorbeeld de gedachte 'ik ben transparant' in mij opnemen, om onmiddellijk te weten dat dit niet zo is, noch in letterlijke, noch in figuurlijke zin. Ik hoef echter niet ver te zoeken om te ontdekken hoe ik transparanter kan worden, bijvoorbeeld door aan het werk te gaan om de verborgen motieven van mijn handelen aan het licht te brengen.

Vroeg of laat kom ik tot het levende inzicht en de beleving, dat er een wezen in mij is dat inderdaad volstrekt transparant is en

waar ik naar toe kan groeien. Dat wezen is mijn Ik, ofwel de Christus in mij.

'De heilbrengende macht van de Christus ervaren'

Dit artikel begon met een verwijzing naar een deel uit de negende zin van het Credo van de Christengemeenschap, namelijk 'Gemeenschappen, waarvan de leden de Christus in zich voelen, mogen zich verenigd voelen in één kerk, ...'. De zin gaat echter verder met '... , waartoe allen behoren die de heilbrengende macht van de Christus ervaren'.

Dit tweede deel van de zin lijkt op het eerste gezicht het eerste deel in een andere bewoording te herhalen. Nadere beschouwing leert, dat dit niet zo is. In het eerste deel gaat het om het in zich voelen van de Christus zelf, in het tweede deel gaat het om het ervaren van *de heilbrengende macht* van de Christus.

Een vraag die steeds vaker gesteld wordt is, of Christus een exclusiviteit is van mensen en gemeenschappen die zich christen noemen, want 'heeft Christus niet voor de gehele mensheid de dood overwonnen, en heeft hij zich na zijn hemelvaart niet met ieder mens verbonden?'.

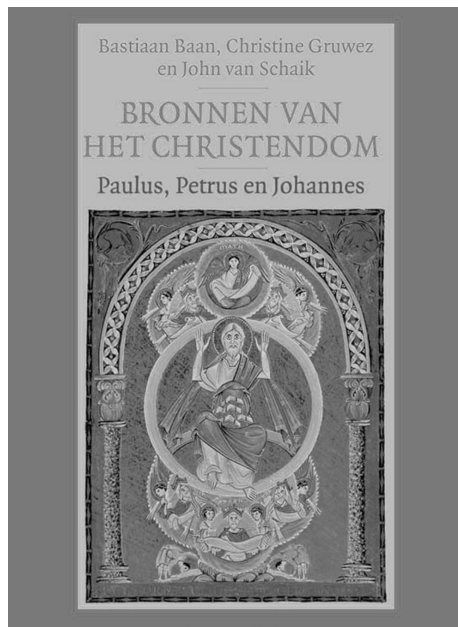
Een toegang krijgen tot het Ik en leren denken, voelen en willen vanuit het eigen hogere Ik is niet exclusief weggelegd voor christenen. Iedereen kan zich zo ontwikkelen, dat hij de heilbrengende macht van de Christus kan ervaren. Al zal lang niet iedereen beseffen dat die heilbrengende macht van de Christus uitgaat en – tot de ogen opengaan en het échte werk kan beginnen – er bijvoorbeeld een materialistisch-psychologische invulling aan geven.

Juist dat tweede deel van de negende Credozin biedt een geweldige opening naar alle Ik wordende mensen uit alle volkeren en gezindten. In die zin overstijgen de 'Ik Ben'-woorden op een bepaalde manier de Christus van het confessionele christendom. Hoe gróót is de Christus ...

Rotsvast, vurig, verborgen

**De bronnen van het christendom –
Petrus, Paulus en Johannes**

*Bastiaan Baan, Christine Gruwez
en John van Schaik. Christofoor 2007*

*door Ferdinand Amons
(gemeente Driebergen)*

In dit boek wordt eenzelfde volgorde en groepering gevolgd als in de oorspronkelijke serie lezingen over hetzelfde onderwerp, door de auteurs gehouden in Zeist in 2006. De eerste drie hoofdstukken behandelen de voorchristelijke stromingen, waar de drie apostelen uit voortkwamen. In de tweede groep van drie hoofdstukken beschrijven de auteurs de drie oerapostelen in hun eigenheid, hun specifieke karakter. De laatste groep hoofdstukken behandelt de vroegchristelijke stromingen en welke individualiteiten daarvan representanten zijn:

Simeon de Pilaarheilige en Franciscus van Assisi voor het petrinisch georiënteerde christendom, Dionysius de Areopagiet voor het paulinisch, en Origenes voor het johanneïsch christendom.

We kunnen er dankbaar voor zijn dat de drie sprekers de moeite hebben genomen hun voordrachten om te werken tot een boek, dat het momentane van de lezingen veel meer duur verschaft en voor veel meer belangstellenden toegankelijk is geworden; het zou immers zonde zijn als zo'n unieke serie voordrachten alleen voor dát moment was gehouden; daarvoor waren ze te waardevol.

Uit het boek krijg je een indruk van de grote opgave waar de vier evangelisten die het leven van Jezus Christus en het Mysterie van Golgotha moesten weergeven, voor hebben gestaan; zij beschrijven de historische gebeurtenissen elk vanuit hun eigen standpunt – en zo hebben we nu vier evangeliën, elk verschillend, maar toch over de dezelfde centrale gebeurtenissen gaand.

Drie oerapostelen hebben, elk op hun eigen wijze en in overeenkomst met hun eigen aard en karakter, het christendom gegrondvest: Petrus, de apostel die het christendom rotsvast als een huis op aarde vestigde, Paulus, de vurige christenvervolger die voor Damascus als bij bliksemslag een totale ommekeer van gezindheid en overtuiging in zijn ziel ervoer en Johannes, de grote inwijdeling van Christus, die het verborgen (esoterische) karakter van het Mysterie van Golgotha op zo'n diepgaande wijze in zijn evangelie vorm gaf. Hierdoor kunnen we waarlijk spreken van een petrinisch, een paulinisch en een johanneïsch christendom. Het is daarom frappant te ervaren hoezeer de affiniteit voor Petrus, Paulus en Johannes bij resp. van Schaik, Gruwez en Baan in het boek naar voren komt. Bij John van Schaik komen we zijn grote belezenheid en theologische kennis tegen van de gebeurtenissen die samenhangen met het optreden van Petrus. Bij Christine Gruwez word je vooral

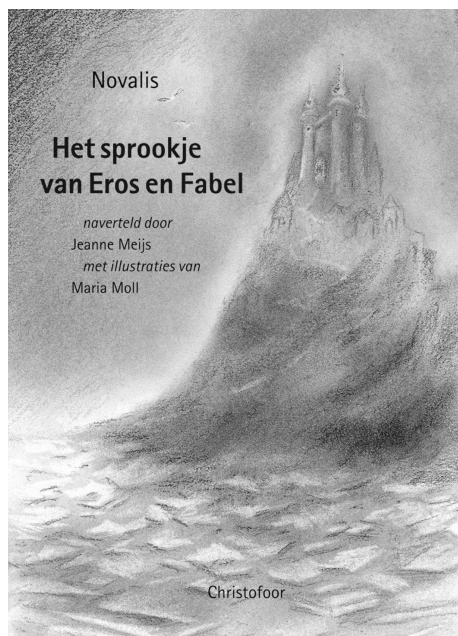
getroffen door de doorleefde psychologische benadering van het zielendrama, dat Paulus onderging voor Damascus en op zijn reizen daarna. Bij Bastiaan Baan komt het spiritueel-esoterische karakter van het Evangelie van Johannes heel indringend naar voren. De perspectieven van verleden, heden en toekomst van het christendom openen zich bij het lezen in dit boek – en dat maakt het zo boeiend.

Door een reeks van goed gekozen illustraties, in zwart-wit en ook paginagroot in kleur, ontmoet je nog op een andere manier de centrale individualiteiten die een rol speelden in de geschiedenis van het christendom.

Oerbeelden van menselijke relaties

Het sprookje van Eros en Fabel

*Novalis (in een bewerking voor kinderen
door Jeanne Meijs), Christofoor 2007*

In het najaar van 2007 is bij uitgeverij Christofoor een bijzondere versie van het sprookje van Eros en Fabel verschenen. Dit sprookje is door de Duitse dichter Novalis geschreven (als deel van zijn roman 'Heinrich von Ofterdingen'). Sinds kort is dit verhaal voor onze taal beschikbaar in twee versies van Jeanne Meijs. Zij heeft dit verhaal nog niet zo lang geleden vertaald en in haar boek 'Liefde en seksualiteit' opgenomen. De beelden uit het sprookje vormen in dat boek een leidraad door de wereld van menselijke relaties.

De nieuwe uitgave van het sprookje is van deze vertaling afgeleid. Het nu uitgegeven boekje, dat sfeervol geïllustreerd werd door Maria Moll, richt zich duidelijk tot een ander publiek dan de lezers van 'Liefde en seksualiteit'. Jeanne Meijs heeft het verhaal verdienstelijk naverteld. De oorspronkelijke tekst heeft ze verkort en voor deze tijd bewerkt. De beelden in haar vertelling komen sterk naar voren, omdat ze vaak met minder woorden worden aangeduid dan in het originele verhaal. De vertelling bevat duidelijke oerbeelden, die de verbinding van de mens met zijn kosmische oorsprong aanduiden. Het verhaal gaat over een familie, de leden van een gezin. Eros en Fabel zijn de namen van twee kinderen uit dit gezin. Eros, de broer, maakt op een gegeven moment een reis, net zoals andere figuren in het boek. Fabel gaat op zoek om hem te vinden. Op de tochten die beschreven worden – de reis verbonden met het archetype van de biografie – zijn er ontmoetingen met verschillende mensen, dieren, planeten,... De

krachten die in ons allen werken, zoals de tijd (ochtend en avond), de natuurritmen (eb en vloed), treden in beeldvorm op, maar ook de veelvuldige kleuren en kwaliteiten van de menselijke binnenwereld worden hier benoemd.

Dit cultuursprookje, dat als een sprookje voor grote mensen geschreven is, is zo beeldend verwoord door Jeanne Meijs, dat ook jonge kinderen dit boek kunnen volgen. In de stijl die we van verschillende Christofoor-uitgaven kennen, zijn er stemmige kleurige illustraties bijgekomen.

Na het lezen van het boek heb ik als volwassene nog een aantal keren door het boek gebladerd naar de beelden en hoe die bij onze menselijke relaties passen. Een paar passages om dit duidelijk te maken:

- 'Fabel kreeg het muziekinstrument en vertelde Arcturus, dat ze hem nog vaker op zou zoeken. Net zo lang tot ze samen met de liefde zelf zou komen, de mensenliefde waarop alles in de hemel wachtte' (p. 20).
- 'Eros en Fabel zagen onderweg dat het lente was geworden en dat alles en iedereen groeide en bloeide. Overal waren jonge mensen en overal knoopten die hun levensdraden weer samen' (p.28).

Novalis had deze beelden al aangedragen, Jeanne Meijs heeft ze meer glans proberen te geven. Ze spreken erg tot de verbeelding en laten imaginatief en intuïtief sporen van biografische processen oplichten. Het boekje stemt tot nadenken. De meditatieve beelden die hier gegeven worden hebben een sterke werking. Aan te raden ook voor mensen die op een beeldende of therapeutische manier met het levenslot binnen hun werkveld te maken hebben.